

## Research Paper

### The effect of the convergence of three forces on the sustainable development of the Islamic Republic of Iran

Ali Hosseinifard<sup>1</sup>, Amin Ravanbod<sup>\*2</sup>, Ghaffar Zarei<sup>3</sup>

1. PhD student in Political Science, Lamard Branch, Islamic Azad University, Lamard, Iran.
2. Assistant Professor, Department of Political Science, Lamard Branch, Islamic Azad University, Lamard, Iran (corresponding author)
3. Assistant Professor, Department of Political Science, Lamerd Branch, Islamic Azad University, Lamerd, Iran.

#### ARTICLE INFO

PP: 599-614

Use your device to scan and  
read the article online



#### Keywords:

*Convergence, triple forces, sustainable development, Islamic Republic of Iran*

#### Abstract

One of the most important topics in today's world is the development and progress of societies and countries, which requires support, assistance and consensus under strong, coherent, orderly and law-abiding organizations that some countries have taken steps in this direction and have achieved good results. . The comprehensiveness and integrity of our country requires coordination between the three powers, despite the separation of powers, in order to achieve convergence in achieving the goals and excellence and quick and accurate reform of the structure. Because the goal of government in societies is to provide the necessary facilities for the well-being and comfort of the people according to the orders and laws. But in our country, according to the constitution, in addition to the above-mentioned, the principles provided by the holy Shariah and the way of the Prophet (PBUH) and the infallible imams (peace be upon them) are also considered. For this purpose, the relations of the three forces and the limits of their independence are clarified to advance the goals and have the necessary convergence to realize the goals of development and progress, so the issue appears to be very important and vital.

**Citation:** Hosseinifard, A., Ravanbod, A. and Zarei, G. (2024). **The effect of the convergence of three forces on the sustainable development of the Islamic Republic of Iran.** Geography (Regional Planning), 14(57), 599-614.

**DOI:** 10.22034/jgeoq.2024.225142.2407.

\* **Corresponding author:** Amin Ravanbod, **Email:** aravanbod@gmail.com

Copyright © 2024 The Authors. Published by Qeshm Institute. This is an open access article under the CC BY license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

## Extended Abstract

### Introduction

One of the most important issues in today's world is the development and progress of societies and countries towards independence and non-dependence, which requires the support, assistance and consensus of the elites under the umbrella of strong, coherent, orderly and law-abiding organizations, which some countries have taken steps in this direction and have achieved good results. The comprehensiveness and integrity of our country, with a faithful and committed people, requires that, despite the separation of powers, there be coordination between the three branches of government in the direction of convergence in achieving goals and rapid and precise structural reform. Because the purpose of government and state in societies is to provide the necessary facilities for the welfare and comfort of the people along with strengthening the country's infrastructure in various fields according to the established orders and laws. However, in our country, based on the constitution, in addition to the above, the principles presented by the Holy Lawgiver and the life of the Prophet (PBUH) and the infallible Imams (PBUH) are also the focus and main focus. For this purpose, the relations between the three branches of government and the limits of their independence in order to advance the goals are clarified and the necessary convergence is required to achieve the goals of development and progress, so the issue appears to be very important and vital. Therefore, one of the goals of this research is to help prepare development plans and strengthen balanced progress in the Islamic Republic of Iran and how to best implement issues related to sustainable development. Because today, discussions related to development are widespread in the world, continents and related regions, and most countries claim to be moving in this direction. But a country can have a say in this regard that is familiar with this important matter and is purposeful and forward-looking and takes the necessary

measures in line with the development plan in a scientific, real and continuous manner.

### Methodology

In this research, the descriptive-analytical method was used. For this purpose, first, information and data related to the subject were collected using library and documentary sources, and then the collected contents were evaluated and interpreted through conceptual content analysis. The descriptive-analytical method makes it possible to identify the characteristics and various dimensions of the problem under study, and to explain the relationships between key concepts and to draw scientific conclusions based on logical data analysis. This approach is especially efficient and effective in theoretical and strategic studies that require a deep understanding of existing structures, policies, and trends.

### Results and Discussion

In order to achieve the development goals in the structure of the Islamic Republic of Iran, the efficiency of the government at the two levels of policymaking and bureaucracy, the convergence of the three branches of government, the right of people to choose, the separation of powers, and the movement towards sustainable development play a fundamental role. Efficiency in policymaking requires transparency, accountability, and the avoidance of rent and corruption, while an inefficient bureaucracy challenges even the best policies. The Islamic Republic system, emphasizing justice, meritocracy, and modeling itself on Islamic teachings and religious leadership, is trying to utilize the capacity of the people and elites to create a society based on equity and progress through the integration of the three branches of government. Meanwhile, sustainable development, as a comprehensive goal, requires a balance between economic growth, environmental sustainability, and social justice in order to improve the quality of life of the current generation and protect the rights of future generations.

### Conclusion

Sustainable development is considered to be development that meets the current needs of societies without compromising the needs of

future generations. The above definition, which is used in combination by both economists and political and administrative scientists, was interpreted as including both economic growth and compliance with the amount and type of use, conditions, and environmental facilities of divine blessings. The basis of the Islamic system is the implementation of justice and equity and the realization of the ideals outlined in the institutionalized structure in the orders and commands of divine leaders and their successors in order to realize the true ideal that all divine religions ultimately hope to realize. In the measurement index, a combination of economic, social, and environmental factors is applied in assessing the degree of development realization with an emphasis on sustainable development in each country, taking into account the realities of society, especially the cooperation and interaction of the pillars of the government structure to achieve the desired lofty goals. Finally, it can be explained that development is paying attention to the indicators of human growth

and progress in economic, social and environmental dimensions with an emphasis on cultural values so that human society can reach excellence and perfection. And everyone can benefit from the existing gifts and everyone's dignity is preserved. Determining sustainable development goals depends on the ability to measure its components and implementation requirements in the governance structure and faithful support in the government and preventing any preference in acting in duties and functions. Another important and fundamental factor that plays a role in achieving sustainable development goals is formulating a vision in such a way that the compilers are outside the political preferences and factions existing in each country. A group of experts, experts and convergent in both the scientific dimension and having the necessary and effective experience can complete this serious task.

## References

- Imam Khomeini, Seyyed Ruhollah. (2006). *Imam's Journal* (Volume 22). Tehran: Institute for the Compilation and Publication of Imam Khomeini's Works.
- Imam Khomeini, Seyyed Ruhollah. (1421 AH). *Kitab al-Ba'* (Volume 5). Tehran: Institute for the Compilation and Publication of Imam Khomeini's Works.
- Arista, Mohammad Javad. (2012). *A Look at the Analytical Foundations of the System of the Islamic Republic of Iran*. Qom: Bostan Ketab.
- Badri, Seyyed Ali, and Rokn al-Din Eftekhari, Abdolreza. (2003). *Sustainability Assessment: Concept and Method*. *Quarterly Journal of Geographical Research*, 18(69), 34-9.
- Brothers of the Partners, and Seddiqi. (2007). *Political Economy of the Low Growth Phenomenon in Iran*. *Quarterly Journal of Strategy*, 43, 102.
- Javadi Amoli, Abdullah. (2008). *Velayat, Jurisprudence, Justice* (Volume 1, Seventh Edition). Qom: Israa Publishing Center.
- Zahedi, Mehdi, and Alvani, Mehdi. (2004). *Comprehensive Dictionary of Management*. Tehran: Allameh Tabatabaei University.
- Shams-eddin, Mohammad Mehdi. (2006). *Governance and Management System in Islam*. Tehran: Tehran University Press.
- Ghasemi, Vahid. (2009). *Structural Equation Modeling in Social Research Using Amos Graphics*. Tehran: Sociologists.
- Goodarzvand Chegini, Mehrdad. (2015). *Sustainable Development, Indicators and Politics*. *Quarterly Journal of World Politics*, 4(4), 238-215.
- Mir Mohammadi, Seyed Mohammad. (2007). *Investigating the Effect of Government Efficiency and Effectiveness on Economic Security (Case Study of Iran)*. Tehran: Tadbir Eqtesad Research Institute.
- Meshkini Ardebili, Ali Akbar Feyz. (1978). *Government of the Islamic Republic*. Tehran.
- Nasihi, Mustafa. (2009). *Velayat-e-Faqih and Separation of Powers*. Qom: Bostan Ketab.
- Nasihi, Mustafa, Najafi, Morteza, and Mohseni, Farid. (1401). *Basic Rights of the Islamic Republic of Iran (Basic Rights 2)*. Tehran: Al-Huda Publications.
- Nahjul-Balaghah, Letter 53. (Imam Ali (AS)'s Testament to Malik Ashtar). Sobhi Saleh.
- Nahjul-Balaghah, Sermon 4. (Sobhi Saleh).

- Ibn Abi al-Hadid. Commentary on Nahjul-Balaghah (Vol. 20, p. 319).
- Abadis. (n.d.). Convergence. Retrieved from <https://abadis.ir/fatofa>
- Khamenei.ir. (n.d.). Speeches. Retrieved from <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=7547>
- Khamenei.ir. (n.d.). Printed version. Retrieved from <https://farsi.khamenei.ir/newspart-print?id=3247&nt=2&year=1383&tid=1032>
- Khamenei.ir. (n.d.). Other pages. Retrieved from <https://farsi.khamenei.ir/others-page?id=7545>
- Guardian Council. (n.d.). Retrieved from <https://www.shora-gc.ir/0000on>
- Mizanonline. (n.d.). Retrieved from <https://www.mizanonline.ir/0002X8>
- Wikipedia. (n.d.). Steady-state economy. Retrieved from [https://en.wikipedia.org/wiki/Steady-state\\_economy](https://en.wikipedia.org/wiki/Steady-state_economy)
- Servat.unibe.ch. (n.d.). ICL > Iran > Constitution. Retrieved December 1, 2020, from <https://www.servat.unibe.ch>
- Constitution of the Islamic Republic of Iran, Article 110.
- Research Center of the Islamic Consultative Assembly. (undated). Constitution of the Islamic Republic of Iran. Tehran.
- Barton, H. (2000). Sustainable Communities: The Potential for Eco-Neighborhoods. London: Earthscan Publications Ltd.
- Heeney, D. (1995). Sustainability Indicators. In DECO Strategic Consulting Inc., pp. 1–24.
- Shriberg, M. (2002). Sustainability in Higher Education: Organizational Factors Influencing Campus Environmental Performance and Leadership (Doctoral dissertation). University of Michigan.



انجمن ژئوپلیتیک ایران

## فصلنامه جغرافیا (برنامه ریزی منطقه ای)

دوره ۱۴، شماره ۵۷، زمستان ۱۴۰۳

شاپا چاپی: ۶۴۶۲-۲۲۲۸ شاپا الکترونیکی: ۲۱۱۲-۲۷۸۳

Journal Homepage: <https://www.jgeoqeshm.ir/>



### مقاله پژوهشی

## تاثیر همگرایی قوای سه گانه بر توسعه پایدار جمهوری اسلامی ایران

علی حسینی فرد: دانشجوی دکتری علوم سیاسی، واحد لامرد، دانشگاه آزاد اسلامی، لامرد، ایران

امین روان بد\*: استادیار، گروه علوم سیاسی، واحد لامرد، دانشگاه آزاد اسلامی، لامرد، ایران

غفار زارعی: استادیار، گروه علوم سیاسی، واحد لامرد، دانشگاه آزاد اسلامی، لامرد، ایران

| چکیده   | اطلاعات مقاله  |
|---|--|
| <p>از مباحث بسیار مهم جهان امروز بحث توسعه و پیشرفت جوامع و کشورها می باشد که این امر نیازمند همراهی، مساعدت و همفکری در ظل تشکیلات قوی، منسجم، نظم پذیر و قانون مدارمی باشد که برخی از کشورها در این محور گام گذاشته اند و ثمرات خوبی نیز بدست آورده اند. جامعیت و یکپارچگی کشور ما، اقتضا می کند که بین قوای سه گانه، با وجود تفکیک قوا، هماهنگی در راستای همگرایی در تحقق اهداف و تعالی و اصلاح سریع و دقیق ساختار برقرار باشد. زیرا هدف از حکومت و دولت در جوامع، فراهم نمودن امکانات لازم جهت رفاه و آسایش مردم با توجه به دستورات و قوانین موضوعه ارائه شده است. اما در کشور ما بر اساس قانون اساسی علاوه بر مورد فوق الذکر مبانی ارائه شده از طرف شارع مقدس و سیره پیامبر (ص) و ائمه معصومین (علیهم السلام) نیز مطمح نظروسرلوحه می باشد. بدین منظور، روابط قوای سه گانه و حدود استقلال آن ها جهت پیشبرد اهداف روشن گردیده و همگرایی لازم برای تحقق اهداف توسعه و پیشرفت داشته باشند، بنابراین موضوع بسیار مهم و حیاتی جلوه می کند.</p> | <p>شماره صفحات: ۶۱۴-۵۹۹</p> <p>از دستگاه خود برای اسکن و خواندن مقاله به صورت آنلاین استفاده کنید</p>  <p>واژه های کلیدی:<br/>همگرایی، قوای سه گانه، توسعه پایدار، جمهوری اسلامی ایران.</p> |

استناد: حسینی فرد، علی، روان بد، امین و زارعی، غفار. (۱۴۰۳). تاثیر همگرایی قوای سه گانه بر توسعه پایدار جمهوری اسلامی

ایران. فصلنامه جغرافیا (برنامه ریزی منطقه ای)، ۱۴(۵۷)، ۵۹۹-۶۱۴

DOI:10.22034/jgeoq.2024.225142.2407

\* نویسنده مسئول: امین روان بد . ایمیل: aravanbod@gmail.com

Copyright © 2024 The Authors. Published by Qeshm Institute. This is an open access article under the CC BY license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

## مقدمه

از مباحث بسیار مهم جهان امروز بحث توسعه و پیشرفت جوامع و کشورها جهت استقلال وعدم وابستگی می باشد که این امر نیازمند همراهی، مساعدت و همفکری نخبگان در ظل تشکیلات قوی، منسجم، نظم پذیر و قانون مدارمی باشد که برخی از کشورها در این محور گام گذاشته اند و ثمرات خوبی نیز بدست آورده اند. جامعیت و یکپارچگی کشور ما با وجود مردمی مومن و متعهد اقتضا می کند که بین قوای سه گانه، با وجود تفکیک قوا، هماهنگی در راستای همگرایی در تحقق اهداف و تعالی و اصلاح سریع و دقیق ساختار برقرار باشد. زیرا هدف از حکومت و دولت در جوامع، فراهم نمودن امکانات لازم جهت رفاه و آسایش مردم همراه با تقویت زیرساخت های کشور در زمینه های مختلف با توجه به دستورات و قوانین موضوعه ارائه شده است. اما در کشور ما بر اساس قانون اساسی علاوه بر مورد فوق الذکر، مبانی ارائه شده از طرف شارع مقدس و سیره پیامبر (ص) و ائمه معصومین (علیهم السلام) نیز مطرح نظروسرلوحه می باشد. بدین منظور، روابط قوای سه گانه و حدود استقلال آنها جهت پیشبرد اهداف روشن گردیده و همگرایی لازم برای تحقق اهداف توسعه و پیشرفت داشته باشند، بنابراین موضوع بسیار مهم و حیاتی جلوه می کند.

بنابراین از اهداف این پژوهش، کمک به تهیه برنامه های توسعه و تقویت پیشرفت متوازن، در جمهوری اسلامی ایران و نحوه هرچه بهتر اجرایی نمودن مسائل مرتبط با توسعه پایدار می باشد. زیرا امروزه بحث های مرتبط با توسعه در سطح جهان، قاره ها و مناطق وابسته ی همگرا فراگیر است و غالب کشورها، مدعی هستند که در این راستا حرکت می کنند. اما کشوری می تواند در این راستا حرف برای گفتن داشته باشد که با این امر مهم مانوس باشد و هدفمند و آینده نگر اقدامات لازم در راستای برنامه توسعه به صورت علمی، واقعی و پیوسته داشته باشد.

لذا در باره اهمیت پرداختن به این موضوع باید دقت کرد که واژه توسعه پایدار تحت توجه حاکمیت و حکومت به صورت برنامه ریزی شده از اهمیت و جایگاهی بسیار بالابه همراه مطالعات علمی آکادمیک برخوردار گردد. چرا که حکومت ها نقش اساسی در مسائل و برنامه ها ایفا می کنند. بنابراین توسعه در هر زمینه ای به شکل مثبت ستوده و مورد تکریم می باشد. امروزه مشاهده می گردد در عالم سیاست کشورها را با عناوین توسعه یافته، در حال توسعه و عقب مانده تقسیم نموده اند. و واضح است که بحث توسعه یافتگی زمینه اقتدار کشورها و ملل را فراهم می کند و آن کشور و بلوکی که در راستای توسعه یافتگی موفقیت هایی داشته است از توسعه یافتگی دیگران ممانعت می کنند زیرا به خوبی درک کرده و می دانند که شادابی مردم یک مملکت و کشور با زیر ساخت های توسعه ای هدفمند میسر می گردد. از آن مهمتر مجموعه دولت نیز با حفظ اقتدار و وظایف محوله، خود را باید خدمت گذار مردم بداند و هر قوه از آن ساختار با داشتن برنامه ای مشخص، همگرا با سایرین در راستای اهداف کلان ترسیم شده در قانون، جهت توسعه پایدار حرکت متوازن داشته باشد.

عدم توجه به این موضوع موجب عقب ماندگی، وابستگی و نیازمندی کشور در هر زمینه ای به سایر کشورها می گردد بنا بر این ضرورت دارد قوای سه گانه با همگرایی و آینده نگری ژرف و تیزبینی موشکافانه ی حساب شده در راستای توسعه پایدار گام هایی منسجم برداشته و زمینه پیشرفت و اقتدار کشور را هرچه بیشتر فراهم نمایند. دولت و ارکان آن به واسطه برخورداری از توانایی فراوان در اعمال قدرت سیاسی برای پیشبرد سیاست های کلان اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی، به ویژه در حوزه های داخلی و شناخت دقیق توانایی ها در این راستا و نیز در مجامع بین المللی بالضروره باید همگرا در جهت شناخت مضامین و نحوه تحقق اهداف آن و واگرا در راستای ساخت موانع و دید قوی برای آینده ای روشن و واقعی، امیدوارکننده بر اساس منشور عزت، حکمت و مصلحت باشند.

## مبانی نظری و مفهومی

قبل از پرداختن به اصل مطلب، نیاز است که شرح دقیق و مختصری در اصطلاحات کلیدی بکار رفته به عنوان واژه های فنی و اصلی کاربردی داده شود که باعث تنویر اذهان گردد که عبارتند:

### همگرایی

در لغت به معنای تقارب، کیفیت نزدیک شدن اجزای یک کل به یکدیگر است. (فرهنگ فارسی معین) همگرایی به سیستم‌های مختلفی اشاره دارد که به سمت انجام کارهای مشابه حرکت می‌کنند. اما در این پژوهش همگرایی به معنا و مفهوم عنایت هر قوه با توجه به استقلال آن قوه به هم صدایی و هم نوایی با سایر قوا جهت حل و فصل، رفع مشکلات ساختار دولت بدون این که از مسئولیت آن قوه ویا از فرامین و مسئولیت های محوله کاسته شود اما باعث توسعه متوازن جهت ارتقای سطح زندگی کافه مردم جامعه و اسباب رضایت و آرامش خاطر آنان و موجب حل و فصل مسائل ومشکلات گردد. علاوه بر این همگرایی قوا، سبب جلب رضایت مردم از حاکمیت، که متشکل از سه قوه و متعلقات آنان در سطح بالای کشور است گردد و آرامش ملت فراهم نمایند. خبرگزاری میزان به نقل از عضو کمیسیون آموزش و تحقیقات مجلس شورای اسلامی می‌گوید: «همگرایی قوای سه‌گانه در جهت احساس مسئولیت و انجام وظایف برای کاهش جرم و جنایت را زمینه‌ساز فتح قله سعادت و عدالت در کشور دانست.» (خبرگزاری میزان، ۱۶ مهر ۱۳۹۳)

### قوای سه‌گانه

از سده‌ها پیش، نظریه‌پردازان مختلف حقوق و علوم سیاسی، حاکمیت کشور را به ابعاد مختلفی تقسیم نمودند و آن را به ارگان‌های ویژه‌ای سپردند تا کارها متنقن و بر مبنای و مدارج خاص خودش انجام شود. این ایده در حال حاضر تحت عنوان تفکیک قوا شناخته می‌شود. اما معروف‌ترین تقسیم‌بندی از قوای حاکم در کشور جمهوری اسلامی ایران بر طبق اصل پنجاه و هفت قانون اساسی، به اعتبار وظایف آن‌ها، به سه قوه مجریه، قوه مقننه و قوه قضائیه می‌باشد. به همین دلیل، در این قسمت قصد داریم به قوای سه‌گانه جمهوری اسلامی ایران اعم از قوه مقننه، قوه مجریه و قوه قضائیه به صورت مختصر بپردازیم.

### قوه مقننه

در کشور جمهوری اسلامی ایران قوه مقننه به عنوان مهم‌ترین رکن قانون‌گذاری در مجلس شورای اسلامی بروز و ظهور یافته و قسمتی از حاکمیت است که از نمایندگان منتخب مردم تشکیل شده تا در یکجا جمع شده و اختصاصاً به کار قانون‌گذاری یا وضع قانون به شکل عام بپردازند و بر حسن اجرای آن نظارت داشته باشند. البته، بر اساس قانون اساسی جمهوری اسلامی یک رکن دیگر به نام شورای نگهبان وجود دارد که مصوبات مجلس شورای اسلامی را از حیث مطابقت با قانون اساسی و شرع مورد بررسی قرار می‌دهد.

امام خمینی (ره) در باره اهمیت مجلس شورای اسلامی می‌فرماید: من تکرار می‌کنم مجلس بالاترین مقام است در این مملکت. مجلس اگر رأی داد و شورای نگهبان هم آن رأی را پذیرفت، هیچ کس حق ندارد یک کلمه راجع به این بگوید. (صحیفه امام، ج ۱۴، ص ۳۷۰-۳۷۱) و یا می‌فرماید: مجلس در رأس همه امور واقع است. صحیفه امام، ج ۱۷، ص ۱۱۵)

### قوه مجریه

همان‌گونه که از نام قوه مجریه برمی‌آید، قوه مجریه وظیفه اجرای قوانین و به طور کلی امور اجرایی هر کشور را به عهده دارد. عالی‌ترین مقامات قوه مجریه در کشور شامل مقام رهبری، ریاست جمهوری و وزرا می‌باشد. علاوه بر این اشخاص، کلیه وزارتخانه‌ها، سازمان‌ها و مؤسسات دولتی و شرکت‌های دولتی زیرمجموعه قوه مجریه می‌باشند که تحت نظر مقامات عالی‌رتبه قوه مجریه انجام فعالیت می‌کنند. امام راحل (ره) در باره دولت می‌فرماید: «در رابطه با شما جوری رفتار کنید که مردم شما را تشخیص بدهند که یک برادرهای دلسوزی هستی برای آنها، و برای حمایت آنها شما شبها بیدارید و شبها کشته می‌دهید. (صحیفه امام؛ ج ۸، ص ۳۸۱)

### قوه قضائیه

سومین قوه حاکمیتی کشور که وظیفه آن قوه در درجه اول حل و فصل دعاوی شهروندان و تعقیب مجرمان می‌باشد. که از رئیس قوه قضائیه و قضات دادگاه‌ها منعقد شده است. ریاست قوه قضائیه به مدت ۵ سال از طرف رهبری منصوب می‌گردد. تشکیلات قوه قضائیه به اعتبار رسیدگی به اختلافات و تعقیب مجرمان و وظایف نظارتی آن متنوع است. از جمله مهم‌ترین سازمان‌های زیرمجموعه قوه قضائیه می‌توان به سازمان بازرسی کل کشور اشاره نمود.

### توسعه

واژه «توسعه» از اصطلاحات کلیدی اقتصاد سیاسی و سیاست اجتماعی قرن بیستم می باشد که در یک معنای وسیع و گسترده به فرایند تغییر اجتماعی یا سطح وضعیت برنامه‌ها در جهت تحول اقتصاد ملی، در سطح جهان به شدت و حدت مورد توجه می باشد. باید اذعان نمود که از قرن بیستم تا کنون تفاوت کشورها وقاره‌ها با همین سنجه مشخص می نمایند. اصطلاح توسعه، برای یک تحول جدید و بی سابقه وضع شده است؛ تحولی که زندگی مرفه‌تری را از نظر مادی فراهم می کند و به لحاظ نهادینه بودن جدیدتر است و از نظر فناوری کاراتر است. علاوه بر این دانشمندان این علم، توسعه را در آن کشورها با گذر زمان، تعاریف جدیدی می کنند و مسائلی بدان می افزایند تا به روزتر شود و زمینه حرکت دنباله‌روها مشکل‌تر گردد. مثلاً بحث‌های زیست محیطی، پایداری و اجتماعی دنباله آن می‌آورند هرچند که باید از روز اول می بود تا اکوسیستم کمترین تغییرات و ولطمات می یافت.

پس از روی کار آمدن بحث توسعه در سطح جهان و بهره مندی برخی از این امر، کشورها به سه دسته توسعه یافته، در حال توسعه و توسعه نیافته تقسیم کرده اند. کشور ایران اسلامی هم که در گروه کشورهای در حال توسعه قرار داشته، در زمینه امر توسعه با همه جوانب آن اقدامات خوبی جهت خروج از در حال توسعه ای برداشته است. هرچند متاسفانه بدخواهان و استثمارگران مشکلات عدیده‌ای در این راستا برای کشور جمهوری اسلامی ایران بوجود آورده اند اما عزم راسخ مجموعه نظام با هدایت‌های رهبری فرزانه در این زمینه چاره ساز می باشد ایشان در این رابطه می فرمایند: «مدل توسعه در جمهوری اسلامی، به اقتضای شرایط فرهنگی، تاریخی، موارث و اعتقادات و ایمان این مردم، یک مدل کاملاً بومی و مختص به خود ملت ایران است؛ از هیچ‌جا نباید تقلید کرد؛ نه از بانک جهانی، نه از صندوق بین‌المللی پول، نه از فلان کشور چپ، نه از فلان کشور راست؛ هرچا اقتضایی دارد. فرق است بین استفاده کردن از تجربیات دیگران، با پیروی از مدل‌های تحمیلی و القایی و غالباً هم منسوخ». (سخنرانی در دیدار نمایندگان هفتمین دوره‌ی مجلس شورای اسلامی ۱۳۸۳/۳/۲۷) باز فرموده اند: «باید توجه کنیم که ما هم، توسعه‌محوریم، هم عدالت‌محور. ما طبق برخی از سیاست‌هایی که امروز در دنیا رایج است و طرفداران زیادی هم دارد، نیستیم که صرفاً به رشد تولیدات و رشد ثروت در کشور فکر کنیم و به عدالت در کنار آن، فکر نکنیم؛ نه، این منطق ما نیست. نوآوری نظام ما همین است که می‌خواهیم عدالت را با توسعه و با رشد اقتصادی در کنار هم و با هم داشته باشیم و این‌ها با هم متنافی نیستند. ما دیدگاهی که تصور کند این‌ها با هم نمی‌سازند و یا باید این را انتخاب کرد یا آن را، قبول نداریم. این نکته باید در همه‌ی موارد، هم در کاهش حجم دولت، هم در مسأله‌ی خصوصی‌سازی، هم در نگاه کلی به مسائل اقتصادی و هم در تقسیم منابع میان بخش خصوصی و بخش تعاونی و بخش دولتی رعایت شود» (دیدار با رئیس‌جمهور و اعضای هیأت دولت ۱۳۸۳/۶/۴).

مفهوم "توسعه" به طور کلی دلالت دارد بر گسترش ظرفیت نظام اجتماعی برای برآوردن احتیاجات جامعه. رشد اقتصادی، افزایش تولید و ارتقای سطح رفاه، جزو لوازم قطعی توسعه‌اند. در واقع جامعه توسعه‌یافته، توانمند است و این توانمندی محصول افزایش ثروت، رفاه و دانایی است. زیرا «توسعه را می‌توان به مانند روندی پویا و عینی به منظور تغییر واقعیات اجتماعی کنونی به جامعه‌ای مطلوب‌تر تصور کرد. برای رسیدن به چنین هدفی، باید در رفتار موجود، ساختار اجتماعی، سازمان اقتصادی و روند سیاسی، تحولات کیفی روی دهد». (اطلاعات سیاسی اقتصادی، سال ۱۳۶۷، شماره ۲۳، ص ۴) برای شناخت دقیق مفهوم توسعه، معانی لغوی، جامعه‌شناختی و اقتصادی آن را گذرا بررسی می‌کنیم:

### معنای لغوی

واژه توسعه، معادل لفظ انگلیسی (Development) است که مشتق از واژه (Develope) به معنای رشد و گسترش تدریجی و نمود و تطور یافتن، آشکار شدن و از پوسته و غلاف درآمدن است. (فرهنگ انگلیسی-عربی‌المورد، ۱۹۸۶؛ فرهنگ آکسفورد، ۱۹۹۱) این پوسته و غلاف هم در زبان انگلیسی (Envelope) است. بنابراین، خروج تدریجی از لفاف، معنای دقیق واژه توسعه است

### معنای جامعه‌شناختی

در مورد اصطلاح جامعه‌شناختی، تعاریف متعددی ارائه شده است. از دیدگاه نظریه «نوسازی» فرایند توسعه عبارت بود از نبردی بر ضد سنت‌گرایی، ساخت‌های فئودالی و ادیان آخرت‌گرا. (نامه فرهنگ، سال دوم، شماره ۱ و ۲، ص ۷۶) به عبارت دیگر، توسعه،

فرایند انتقال جامعه از وضعیت سنتی به وضعیت مدرن محسوب می‌شد و از دید نظریه «نوسازی» فرهنگ‌ها و ارزش‌های سنتی و نهادهای مذهبی، اقتصادی و اجتماعی قدیم، موانع تحول و سرچشمه‌های اصلی عقب‌ماندگی تلقی می‌شد و بنابراین باید از این «لفاف» خارج شد.

### جمهوری اسلامی ایران

مردم هر کشور، منطقه و حتی هرکوی و برزن برای ادامه حیات و هویت خود اسمی و راه و روشی انتخاب می‌نمایند و این اسم در ساختار سیاسی و هویتی آن مجموعه شکل می‌گیرد. «پژوهش‌های جامعه‌شناسان نشان می‌دهد که تشکیل دولت در هر شرایطی یک ضرورت اجتماعی است و نمی‌توان بی‌نیاز از آن بود؛ زیرا با نگاهی به تاریخ بشر، چه در دوران کهن و چه در دوران متأخر معلوم می‌شود که انسان همواره در حال اجتماعی می‌زیسته است و اجتماع یکی از نیازهای انسانی بوده و زندگی بیرون از اجتماع برای بشر تقریباً ناممکن است». (شمس‌الدین، ۱۳۷۵: ۳۰).

امام علی (ع) در نهج البلاغه می‌فرماید: «مردم ناگزیر از امیر و حاکم اند یا نیکوکار و یا بدکار، تا در سایه حکومت وی مؤمن به کار خویش پردازد و کافر نیز از مواهب زندگی بهره مند گردد و مردم زندگی خویش را در آن حکومت بسر برند و به وسیله وی اموال بیت المال جمع آوری شود و به کمک وی با دشمنان مبارزه گردد، جاده‌ها امن و امان شده و حق ضعیفان از نیرومندان گرفته شود و نیکوکاران در رفاه و از دست بدکاران در امان باشند». (نهج البلاغه صبحی صالح، خطبه ۴).

«بی‌تردید، انسان نیازمند زندگی گروهی و حیات اجتماعی است؛ چون اجتماعی بودن لازمه حیات اوست. ممکن است کسی در دیر یا صومعه‌ای زندگی انفرادی داشته باشد؛ اما چنین زیستی برای وی زندگی انسانی؛ یعنی حیات مسؤولانه نخواهد بود». (جوادی آملی، ۱۳۸۷: ۲۴)

جمهوری اسلامی در عمل و کاربردی در ایران بر مبنای فقه شیعی اثنی عشری پی‌ریزی و معتقدان بدان میناها را بر اساس ساختار اسلام که قرآن، سنت، سیره عملی رسول اعظم اسلام (ص) و حکومت امام علی (ع) و سفارشات سایر ائمه (سلام الله علیهم) می‌باشد بنا گردیده است که پایه و اساس آن قانون اساسی منحصر به فرد در جهان با نظر و رای مردم مکتوب شده است.

نظام جمهوری اسلامی ایران نام حکومت کنونی کشور ایران است که بر اساس قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران بر پایه‌ی جمهوریت و اسلام‌گرایی بنا نهاده شده است. (ارسطا، محمدجوادی (۱۳۹۱)) مفهوم «جمهوری» در کلام و اندیشه امام به همان معنایی است که در همه‌جا وجود دارد و به نوعی فرم و شکل حکومت را تشکیل می‌دهد و مفهوم «اسلامی» نیز که محتوای آن فرم را که قوانین الهی است، بیان می‌دارد. بنیان‌گذار این نظام می‌فرماید: «ما خواستار جمهوری اسلامی هستیم. جمهوری، فرم و شکل حکومت را تشکیل می‌دهد و اسلامی، یعنی محتوای آن فرم، قوانین الهی است.» (صحیفه امام، ج ۵، ص ۳۹۸) و یا درجایی دیگر و در پاسخ به خبرنگار روزنامه لوموند فرانسه که می‌پرسند: «حضرت عالی می‌فرمایید که بایستی در ایران جمهوری اسلامی استقرار پیدا کند و این برای ما فرانسوی‌ها چندان مفهوم نیست، زیرا که جمهوری می‌تواند بدون پایه مذهبی باشد، نظر شما چیست؟ پاسخ می‌دهند: «ما جمهوری، به همان معنایی است که همه‌جا جمهوری است. لکن این جمهوری بر یک قانون اساسی‌ای متکی است که قانون اسلام است. اینکه ما جمهوری اسلامی می‌گوییم برای این است که هم شرایط منتخب و هم احکامی که در ایران جاری می‌شود این‌ها بر اسلام متکی است، لکن انتخاب با ملت است و طرز جمهوری هم همان جمهوری است که همه‌جا هست.» (صحیفه امام؛ ج ۴، ص ۴۷۹) جمهوری اسلامی ایران از خانواده نظام‌های حکومتی است که آن را «دو-بُنی» یا هیبرید می‌خوانند، که آمیزه‌ای از نهاد دموکراتیک و دستگاه‌ها و سازوکارهای اقتدارگرا هستند. (مهدی خلجی (۳) بهمن ۱۳۹۷) حضرت آیت‌الله مشکینی در مقدمه کتاب حکومت جمهوری اسلامی خود، معتقد است که «حکومت اسلامی در عصر غیبت به شکل جمهوری اسلامی، یعنی حکومت جانشینان عادل امام عصر (عج) و منتخبان صالح توده مردم، تحقق می‌یابد». (مشکینی، ۱۳۵۷: ۵)

این نظام نوعی جمهوری اسلامی مبتنی بر ولایت فقیه است و ساختار سیاسی آن شامل مجلس خبرگان رهبری، رهبر ایران، قوه مجریه، قوه مقننه (مجلس شورای اسلامی و شورای نگهبان) و قوه قضاییه است. همچنین مجمع تشخیص مصلحت نظام و شورای عالی امنیت ملی، شورای عالی انقلاب فرهنگی، شورای عالی فضای مجازی، شوراهای اسلامی شهر و روستا در آن

فعالیت می‌کنند. رهبر، فرمانده کل قوا محسوب می‌شود. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۳۵۸ توسط مجلس خبرگان قانون اساسی در ۱۷۵ اصل نوشته شد. جمهوری اسلامی نوعی حکومت است که طبق قانون اساسی اسلامی در جامعه اجرا می‌شود. نام جمهوری اسلامی برای نخستین بار در سال ۱۹۵۶ (میلادی) به عنوان نوع رسمی حکومت در پاکستان به کاربرده شد. (مقاله: جمهوری اسلامی) هم‌اکنون نظام حکومتی کشورهای ایران، پاکستان و موریتانی جمهوری اسلامی است. البته باید دقت گردد که فقط تشابه اسمی است و در ساختار متفاوت هستند.

نظام جمهوری اسلامی در همه‌پرسی که پس از حدود دو ماه از پیروزی انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۷ می‌گذشت، در ۱۲ فروردین ۱۳۵۸ به همه‌پرسی گذاشته شد، که بیشتر از ۹۸٪ درصد از واجدان شرایط به آن رأی آری دادند. سپس با برگزاری انتخابات مجلس خبرگان قانون اساسی به‌عنوان مجلس مؤسسان، پیش‌نویس قانون اساسی با دربرداشتن اصل ولایت فقیه به تصویب رسید، و سپس در همه‌پرسی به تأیید قریب به اتفاق مردم رسید. پس از آن در سال ۱۳۶۸ قانون اساسی در شورایی به‌سازی شد و در همه‌پرسی به رأی گذاشته شد. بر طبق قانون اساسی جدید، ولایت فقیه به ولایت مطلقه‌ی فقیه تغییر یافت و نظام نیمه ریاستی به نظام ریاستی تبدیل شد. در ساختار سیاسی کنونی ایران، رهبر شخص اول کشور محسوب می‌شود که با رأی مجلس خبرگان رهبری که در انتخابات مشخص می‌شوند، تعیین می‌گردد. همچنین در کنار سه قوه، شورای نگهبان و مجمع تشخیص مصلحت نظام نیز هست. رهبر، فقیهان شورای نگهبان که نیمی از آن را تشکیل می‌دهند، تمامی اعضای حقیقی مجمع تشخیص مصلحت نظام، رئیس قوه قضائیه (بالاترین مقام قضائی کشور)، رئیس صدا و سیما را انتخاب می‌کند و فرماندهی کل قوا را بر عهده دارد. (قانون اساسی)

به صورت کلان در جمهوری اسلامی ایران در رابطه با مباحث اقتصادی و وضعیت معیشت مردم و امید به آینده در کلیه شئونات اعتقاد بر این است که: «نظام اسلامی معتقد به یک جامعه‌ی ثروتمند است، نه یک جامعه‌ی فقیر و عقب‌مانده. معتقد به رشد اقتصادی است؛ ولی رشد اقتصادی برای عدالت اجتماعی و برای رفاه عمومی، مسأله‌ی اول نیست. آنچه در درجه‌ی اول است، این است که فقیر در جامعه نباشد؛ محروم نباشد؛ تبعیض در استفاده از امکانات عمومی نباشد. هر کس برای خودش امکاناتی فراهم کرد، متعلق به خود اوست. اما آنچه که عمومی است مثل فرصت‌ها و امکانات متعلق به همه‌ی کشور است و باید در این‌ها تبعیضی وجود نداشته باشد. معنی ندارد که یک نفر پای خود را بگذارد روی دوش مأمورین دولتی و با ترفند و خدای ناکرده با اعمال روش‌های غلط، امتیاز بگیرد، رشدی افسانه‌ای بکند و بعد بگوید: «آقا، من ثروت را خودم به دست آورده‌ام.» در نظام اسلامی، چنین چیزی را نداریم. ثروتی که بر پایه‌ی صحیحی نیست، از اصل نامشروع است.» (بیانات مقام معظم رهبری در مراسم تنفیذ حکم ریاست جمهوری حجت‌الاسلام و المسلمین هاشمی رفسنجانی ۱۳۷۲/۵/۱۲)

### روش پژوهش

در این پژوهش از روش توصیفی-تحلیلی استفاده شده است. بدین منظور، ابتدا با بهره‌گیری از منابع کتابخانه‌ای و اسنادی، اطلاعات و داده‌های مرتبط با موضوع گردآوری گردید و سپس از طریق تحلیل محتوای مفهومی، مفاد گردآوری‌شده مورد ارزیابی و تفسیر قرار گرفت. روش توصیفی-تحلیلی این امکان را فراهم می‌سازد تا ضمن شناسایی ویژگی‌ها و ابعاد مختلف مسئله مورد مطالعه، با تکیه بر تحلیل منطقی داده‌ها، به تبیین روابط میان مفاهیم کلیدی و استنتاج نتایج علمی پرداخته شود. این رویکرد به‌ویژه در مطالعات نظری و راهبردی که نیازمند درک عمیق از ساختارها، سیاست‌ها و روندهای موجود هستند، کارآمد و مؤثر است.

### تجزیه و تحلیل یافته‌ها

در راستای تحقق اهداف از پیش تعیین شده در ساختار دولت جمهوری اسلامی ایران براساس قانون‌های مصرح به بالادستی که دولت‌ها به صورت کلان موظف به اجرای آنها در هر زمینه‌ای، جهت کمک به پیش‌برد اهداف پیشرفت، توسعه و خدمت به جامعه

نیاز به مسائلی است که باید در ساختار دولت به کارگیری، واکاوی و رصد شود تا بتوان به نتایج حاصله از اقدامات بایسته صورت گرفته در ساختار کشور امیدوار بود از مهمترین آنها در ساختار قوای سه گانه برای همگرایی جهت توسعه پایدار عبارتند از:

۱-۲- کارآمدی معمولاً همراه با کارایی به کار برده می شود. کارآمدی با واژگانی مانند «اثر بخشی» و «تقرب به هدف» مترادف است. (زاهدی و الوانی، ۱۳۸۳: ۱۱۱) کارآمدی را می توان بیانگر قابلیت و توانایی یک نظام اجتماعی در رسیدن به اهداف تعیین شده و حل مشکلات جامعه دانست؛ آن هم با وجود امکانات و موانعی که در جامعه، با توجه به اهداف آن، متفاوت است. براین اساس کارآمدی بر پایه مقوله هایی از قبیل توانایی، اهداف، امکانات، موانع و جوامع مختلف تبیین می شود. (قاسمی، ۱۳۸۹: ۱۵۷)

۲-۲- کارآمدی در حوزه سیاست گذاری: اگر نقش دولت را کوشش برای اعمال سیاست هایی بدانیم که به مجموعه ای مشخص از اهداف اقتصادی عموماً پذیرفته شده منتهی شود، آنگاه برای ارزیابی سیاست های دولت باید به بررسی نحوه بکارگیری ابزارهای در اختیار دولت و میزان اثرگذاری آنها پردازیم. در این میان سیاست های پولی و مالی دولت که اغلب برای تعیین سطح اشتغال، نرخ رشد و نرخ تورم به کار گرفته می شوند از اهمیت بسزایی برخوردارند. کیفیت سیاست های اتخاذ شده خود می تواند تابع مجموعه عوامل مختلفی باشد که از آن جمله می توان به فساد نهادینه شده درون سازمانی، رانت سازمان یافته قانونی، عدم شفافیت در عمل و اجرا و نبود چارچوب های تصمیم گیری واضح مبتنی بر پاسخ گویی و مسئولیت پذیری اشاره کرد. اگر تصمیم سازان و تصمیم گیران اقتصادی در قبال سیاست هایی که اتخاذ می کنند مسئول و پاسخگو باشند و دولت از لحاظ درآمدی تا حد زیادی به مردم وابسته باشد، آنگاه می توان انتظار داشت که کارآمدی در حوزه سیاست گذاری به نحو مطلوبی وجود داشته باشد. اگر دولت نتواند سیاست های هم ساز با رشد اقتصادی را طراحی و اجرا کند، از شفافیت و مسئولیت پذیری برخوردار نباشد، در برابر شوک های خارجی آسیب پذیر بوده و به منابع رانتی متصل باشد، رشد اقتصادی و در نهایت امنیت اقتصادی حتماً کاهش خواهد یافت و از بی ثباتی زیادی رنج خواهد برد. «تجربیات تاریخی توسعه در جهان نشان می دهد که گسترش بی تناسب حجم فعالیت های تصدی گری و دخالت های اقتصادی دولت در روندهای بلند مدت، در نهایت به ناکارآمدی و کندگی جریان رشد اقتصادی منجر می شود». (برادران شرکاء و صدیقی، ۱۳۸۶: ۱۰۲) باید اذعان نمود که در کارآمدی در حوزه سیاست گذاری و ثبات قدم بودن در اجرا، غلبه حکومت ها می لنگند و افراد به رای خود عمل می کنند و غالباً ترازو به جانب مسئول می چربد و توجیه میلی می نمایند و آثاری از آنچه مطمح نظر است دیده نمی شود. امروزه اغلب کشورها با توجه به نداشتن برنامه درست و جامع در راستای توسعه، نبود افراد کاردان و دلسوز همگرا در راس امور جهت اجرایی نمودن مسئله ای که باید در مدت مشخص به نتیجه برسد و آثاری از آن نیست در حال توسعه معرفی می گردند و باید محترمانه پذیرفت که توسعه نیافته هستند زیرا از مهمترین مسائل درون ساختاری دولتها، بحث سیاست گذاری در برنامه ها با دید کاملاً آینده نگرانه است که این امر شاید به صورت گفتاری، زیبا بیان و شنیده شود اما در عمل چندان اثری از آن لفاظی ها نمی شود. پس نیاز است که دولت ها با توجه به مسئولیت هایی که دارند در برنامه های خود تجدید نظر اساسی کنند و مسئله را به شکل دیگر ببینند تا بتوانند در عمل و در سطح کلان همگرا در اجرای مبانی تعریف شده باشند و نسبت کار و کارگزار، واقعی باشد تا شیرینی آن به مذاق آید.

در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و سیاست های کلی نظام با دیده شدن مبانی لازم در این راستا در قوانین بالا دستی و عنایت ویژه رهبری و توصیه های لازم ایشان در ارائه خدمات واقعی علم پایه جهت تحقق عدالت اجتماعی و گسترش خدمات مورد نیاز به ملت بر مبنای تحقق قسط و گسترش رضایت همگانی و بهره مندی عمومی از مواهب موجود در جامعه پیوسته تاکید دارند که در مجموعه دولت در سطح ملی با حفظ استقلال هر قوه و مسئولیتش بیشترین همگرایی برای افزایش حل مشکلات و تحقق زمینه های پیشرفت در رضایت و آرامش مردم داشته باشند. در ساختار، نیز حضور انسان هایی مومن و بزرگوار با پیروی از منویات مقام معظم رهبری برگرفته از قرآن اسباب تحقق را فراهم می کنند. خداوند در آیه ای از سوره حج می فرماید: «الَّذِينَ إِن مَكَّنَاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَآمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ». (حج (۲۲): ۴۱) تعبیر به «مَكَّنَاهُمْ فِي الْأَرْضِ» در بسیاری از آیات و تفاسیر در مورد قدرت و تشکیل حکومت به کار رفته است. لذا وقتی به حکومت رسیدند، اقامه نماز، ایتاء زکات و مقابله با مفسدات اجتماعی از طریق امر به معروف و نهی از منکر می کنند. پس اجرای این اهداف، بعد از به قدرت رسیدن حکومت است و به عبارتی، لازمه انجام این امور، دلالت بر لزوم تشکیل حکومت می کند.

جمهوری اسلامی ایران برمبنای اسلام ناب و دستورات پیامبر و معصومین علیهم السلام الله بنا گردیده و خواستار تحقق قسط و داد برمبنای خواست خدا می باشد و در این راستا جهد و تلاش می نماید. البته نقش دولت تنها منحصر به تدوین قوانین همسازو تسریع کننده توسعه نیست بلکه جنبه مهم تر آن دخالت و نظارت و هموار کردن در راستای اجرای صحیح قوانین و مقررات مصوب و سیاست‌های پیش بینی شده و اجرای به موقع آن و یا اصلاح موارد دست و پاگیر و کند کننده توسعه همه جانبه است. تا این که راه برای توسعه همه جانبه هموارو اعتبارات لازم گشایش یابد و کشور به سرمنزل مقصود برسد.

اما این نوع حکومت با آرمان هایی الهی در جهان لیبرال امروز دشمنانی سرسخت دارد. در واقع دشمنانی که در عمل نه تنها سدره توسعه و پیشرفت این نظام بلکه خواهان نابودی آن در هر زمینه‌ای هستند که عملاً اثبات گردیده است. با این توصیف باید اثبات کند که توانایی حرکت بسوی این مسیردرمافی الضمیر ساختار اصلی نظام وجود دارد که الحمدلله در این مدت اقدامات بایسته قابل اثبات علمی در زمینه های مختلف درمسائل بهداشتی، صنعتی، نظامی، سیاسی و فرهنگی انجام گرفته است و ثمرات آن در مقابل چشم جهانیان قابل رویت است که جملگی با برنامه‌هایی منسجم با همت و درایت جوانان این مرزوبوم زمینه های پیشرفت و توسعه را فراهم نموده و اثبات کردند که شعار «ما می توانیم» دروجود جوان مسلمان ایرانی نهادینه شده است و قلباً با تأسی از مولا و مقتدای خود پذیرفته اند که: «الْعِلْمُ سُلْطَانٌ مَنْ وَجَدَهُ صَالِحًا بِهِ وَ مَنْ لَمْ يَجِدْهُ صَالِحًا عَلَيْهِ. دانش، سلطنت و قدرت است، هر که آن را بیابد با آن یورش برد و پیروز شود، و هر که آن را نیابد بر او یورش برند و مغلوب گردد.» (شرح نهج البلاغه، ابن ابی الحدید). فقط باید عالمانه گام برداشت تا امر حرکت رو به جلو جهت توسعه و پیشرفت نمایان شود.

### کارآمدی در حوزه دیوان سالاری

مضمون (برآیند) بسیاری از مطالعات انجام شده در مورد اهمیت دولت این است که فعالیت‌های دیوان سالاری دولت، رشد و توسعه اقتصادی را به طور مستقیم و غیرمستقیم تحت تأثیر قرار می دهد. حتی اگر سیاست‌های دولت به صورت ایده آل طراحی شده و هزینه های لازم از طرف دولت به صورت کارا تخصیص یافته باشد، ضعف دستگاه دیوان سالاری می تواند رفاه اجتماعی را کاهش دهد و بنابراین با توجه به ارتباط میان سیاست گذاری های مربوط به مخارج دولتی و رشد اقتصادی، بالطبع نرخ رشد نیز کاهش می یابد و اسباب نگرانی برخی از اقدار جامعه می گردد. مطالعات جدید بر این نکته تأکید دارند که استدلال کسانی که فرض می کنند کیفیت دیوان سالاری تأثیری بر مضامین مقررات اجرایی ندارد همیشه درست نیست. زیرا زمانی که این تأثیرگذاری ملموس باشد، آنگاه منافع بالقوه حاصل از دریافت رشوه، دیوان سالاری‌ها را به این سمت هدایت خواهد کرد تا قوانینی را تصویب کنند که حداکثر کننده رشوه باشد. این درحالی است که حتی اگر کیفیت دیوان سالاری اثری بر سیاست گذاری های کلان نداشته باشد باز هم اجرای ناقص سیاست ها توسط دیوان سالاری ناکارآمد، رشد اقتصادی را تضعیف می کنند. (میرمحمدی، ۱۳۸۶: ۱۱) در این قسمت واقعاً نیاز است که امور به دست کارشناسان کاردان شایسته طبق معیار، ضوابط و قوانین سپرده شود تا هوشیاری لازم در گزینش و بکارگیری عوامل لایق در امور مستظهر گردد و اسباب امید در اذهان مردم متلالو و ثمره آن همگان ببینند. بنابراین از جنبه های قابل بررسی در مورد نحوه دخالت و عملکرد دولت می تولند بر کارایی دستگاه دیوان سالاری یا به طور کلی کارایی دولت متمرکز باشد. (میر محمدی، ۱۳۸۶: ۱)

بنابراین دولت جمهوری اسلامی که تمام ارکان آن بر آمده از رأی مردم و خواست ملت می باشد («میزان، رأی ملت است» صحیفه امام جلد ۸ صفحه ۱۱۷۲) (۲۵ خرداد ۱۳۵۸) و دررأس آن فقیهی جامع الشرایط که اهداف وی خدمت به مردم در ابعاد گوناگون معنوی و مادی می باشد تمام سعی و تلاش خود را جهت تحقق همگرایی سه قوه برای بوجود آوردن جامعه آرمانی اسلامی بنماید این امر محقق نمی گردد مگر این که در این راستا علاوه بر گسترش و توسعه همه جانبه داشته های علمی خود، باید هوشیارانه از دست آوردهای های علمی اثبات شده دیگران بر اساس نیاز، استفاده بهینه نماید. علاوه بر این دولت باید متمرکز بر بهبود وضع اقتصاد و تحول دربینش و نگرش ساختار قوای سه گانه باشد تا اسباب آرامش فکری و امنیت واقعی مردم جهت بهتر زیستن فراهم نمایند.

اما در دولت اسلامی علاوه بر توجه خاص به شایسته سالاری، تعهد، حس مسئولیت در برابر خالق و خدمت‌گذاری به مخلوق؛ ساختار این امر را قرآن به وضوح بیان می‌فرماید: «إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ» (نساء، ۵۸) و دایعه برگردن خود می‌دانند و پیوسته شاکله را خادم به مخلوق و همه را در محضر خالق می‌دانند و به همه با دید واقعی نگاه می‌کنند. اسوه این ساختار بعد از رسول (ص)، علی (ع) است که مردم جهت و ادار نمودن وی به پذیرش خلافت در خانه ایشان ریختند و طبق فرمایش ایشان از پذیرش استنکاف می‌نمودند و می‌فرمود مرا رها کنید و در جایی می‌فرماید ترسیدم حسنین در بین پهلوهایی مردم دچار مشکل گردند. که در زمان حکومت ایشان چهارپایی پیردرمحل رها کرده بودند فرمود: «آن را در جایی سرسبز ببرید در دوران جانداریش تا توانسته باربر خوبی بوده یا ذمی را دید که گدایی می‌کند پرسید چرا؟ گفتند ذمی است فرمود: «تا توان داشت آهن کوفت الآن که پیر شده باید گدایی کند از بیت المال او را تا زنده است بهره مند سازید». ساختار نظام جمهوری اسلامی نیز بر همین مبنا و اساس و تاسی به فرامین خداوند و سکنات پیامبر (ص) و جانشینان برحق ایشان، ائمه معصومین (علیهم السلام) جهت کرامت انسان‌ها تاسیس شده است و در این نوع حکومت نیز به انسان «یا هم نوع توأند یا همکیش تو هستند» (نهج البلاغه) می‌نگرند.

### حق انتخاب و انتخاب صالح اسباب رضایت مردم

یکی از اصول مستحکم و غیر قابل خدشه که در اسلام بر سایر اصول و قواعد حاکم است موضوع حق انتخاب و تعیین سرنوشت توسط خود مردم است. خداوند در سوره شورا می‌فرماید «وَالَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَمْرُهُمْ شُورَىٰ بَيْنَهُمْ» (شوری، ۳۸) در این آیه خداوند مردم را با نظر خودشان بر سرنوشت خود حاکم کرده است. حضرت امام خمینی (ره) معتقد بودند هیچکس (هیچ مقامی) حق ندارد و نمی‌تواند نظرات خود را بر مردم تحمیل کند و می‌فرمودند: مردم به هر چیزی رأی دادند ما باید از آن تبعیت کنیم و تابع نظر مردم باشیم.

اهمیت رأی مردم در نزد امام آن قدر است که در تنفیذ ریاست جمهوری آیت الله خامنه‌ای می‌فرمایند: این جانب به پیروی از ملت عظیم الشان و با اطلاع از مقام و مرتبت متفکر و دانشمند محترم جناب حجت الاسلام آقای سید علی خامنه‌ای ایده الله تعالی رأی ملت را تنفیذ و ایشان را به سمت ریاست جمهوری اسلامی ایران منصوب نمودم. (متن حکم تنفیذ اولین دوره ریاست جمهوری آیت‌الله خامنه‌ای توسط امام خمینی (ره) ۱۳۶۰/۷/۱۷)

امام خمینی ره می‌فرمایند: اشخاصی را انتخاب کنیم که از هر جهت صالح باشند. مسلمان بودن تنها فایده‌ای ندارد، باید جمهوری اسلامی را قبول داشته باشد و از مسائل روز اطلاع داشته باشد. سعی کنید مثل مرحوم مدرس را انتخاب کنید. کسانی را که انتخاب می‌کنید باید مسائل را تشخیص دهند، نه از افرادی باشند که اگر قدرت دیگری تشری زد بترسند، باید بایستند و مقابله کنند و در جای دیگر می‌فرمایند: اگر (انتخاب اصلاح) برای خودتان باشد شیطانی است و اما اگر انتخاب اصلاح برای مسلمان‌هاست، کی و از کجاست، مطرح نیست، از هر گروهی باشد، حزب باشد، یا غیر حزب، نه حزب اسباب این شود که غیر آن فاسد و نه صد درصد حزبی بودن باعث صلاح آنهاست. و انتخاب اصلاح برای مسلمین یعنی انتخاب فردی که تعهد به اسلام و حیثیت آن داشته باشد و همه چیز را بفهمد و چون در مجلس اسلام تنها کافی نیست بلکه باید مسلمانی باشد که احتیاجات مملکت را بشناسد و سیاست را بفهمد و مطلع به مصالح و مفاسد کشور باشد و ممکن است به شما و گروه شما هم مربوط نباشد، که اگر اصلاح را انتخاب کردید، کاری اسلامی می‌کنید و این یک محکی است برای خودتان که تشخیص بدهید انتخاب برای اسلام است یا برای اصلاح خودتان. امیدوارم که تا آخر هم اینطور باشد و هر دوره انتخابات بهتر انجام شود و این مساله، مساله شخصی نیست بلکه برای اسلام و از امور مهمه است. (طاهره رشیدی، یادداشت و آمده، بند ج- انتخاب اصلاح) در راستای نهادینه شدن مبانی نظام و تحقق انتظارات مردم از این ساختار که تمام ارکان آن یا مستقیماً با رأی و نظر مردم و یا غیر مستقیم بوجود آمده است نیاز است که دست اندرکاران و سکان داران با نصب العین قراردادن مبانی و قوانین بالادستی این نظام در تمامی زمینه‌ها همگرا و تحقق بخش آرمان‌ها و اعتلای شعائر جمهوری اسلامی باشند.

تفکیک قوا اسباب انجام بهتر امورات محوله

امام خمینی(ره) نیز بر تفکیک قوا به معنای تقسیم کار اشاره کرده و بر تفکیک وظایف و اختیارات قوای سه گانه تأکید و توصیه کرده است. (امام خمینی، صحیفه، ج ۱۳) یعنی هر قوه به وظیفه خود جهت بهتر انجام شدن وظایف محوله و تحقق اهداف که اطمینان خاطر و رضایت نسبی و آرامش مردم جامعه است عمل نماید. در اصل ۵۷ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران قوا، مستقل از یکدیگر هستند و به جای استفاده از کلمه «تفکیک قوا» واژه استقلال قوا آمده است. (ناصری، ولایت فقیه و تفکیک قوا، ۶۴). دلیل آن هم تعامل و همکاری میان قوای سه گانه است؛ (ناصری، ولایت فقیه و تفکیک قوا، ۶۴) اما تفکیک قوای سه گانه در ایران به صورت نسبی پذیرفته شده است که نقطه اتصال آنها رهبری است و جهت گیری این قوا را سیاستها و ابتکارات عملی وی تعیین می کند. (ناصری، ولایت فقیه و تفکیک قوا، ۶۵ و ۶۶؛ نجفی و محسنی، حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران (حقوق اساسی ۲)، ۱۴۱). در اصل ۵۷ قانون اساسی سال ۱۳۵۸ که ارتباط میان قوه قضاییه و مجریه به وسیله رئیس جمهور بود، در بازنگری و اصلاحات سال ۱۳۶۸ قوای سه گانه زیر نظر ولایت مطلقه امر و امامت (ولایت فقیه) قرار گرفتند؛ زیرا در عمل، با جایگاه ولی فقیه در نظام قانونی ایران، سازگاری بیشتری داشت. (نجفی و محسنی، حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران (حقوق اساسی ۲)، ۱۳۹). مقام معظم رهبری در دیدار مرضانی مسئولان و کارگزاران نظام در تاریخ ۵ فروردین ۱۴۰۲ فرمودند: «همکاری حقیقی و گسترده سه قوه» از جمله تصویب قوانین مورد نیاز بخش های اجرایی و «پیگیری های جدی و مستمر تصمیمات تا رسیدن به نتیجه»، دو الزام مهمی است که تأکید کردند.

رهبر فرزانه انقلاب بارها بر همبستگی مردم و قوای سه گانه تأکید کرده اند، ایشان در همین زمینه می فرمایند: «همبستگی قوای سه گانه ی کشور باید روزبه روز بیشتر شود، باید کمک بشوند؛ به خصوص قوه مجریه که بارهای زیادی را بر دوش دارد. این شایعه درست کردن و زحمات را ندیده گرفتن، به هیچ وجه صلاح کار کشور و آینده کشور نیست.

بنابراین از ضروریات و لوازم هرساختار و حکومت، بویژه جامعه و حکومت اسلامی درار کانش به همگرایی در تقنین و اجرا براساس معیارهای متوازن می باشد تا هرچه دقیق و منظم تر با داشتن برنامه و چشم انداز به مقاصد عالیهاش که اجرای اوامر الهی و خدمت به خلق و آرامش و آسایش آنهاست بر محور عدالت دست یابد و در این راستا پیشرو باشد و با برنامه به قله اعلا که تقرب به خداست صعود نماید. البته در قانون اساسی جمهوری اسلامی که بر مبنای قرآن و سفارشات و سیره عملی معصومین (سلام الله علیهم اجمعین) است آنچه در این زمینه نیاز بوده است در اصول اول تا سوم به صورت اجمال بیان گردیده است که وضوح دارد.

### همگرایی قوا مبنای توسعه پایدار و آرامش جامعه

از دغدغه های جوامع بشری نگاه جامع به آینده و امید بدان می باشد در این راستا برنامه ریزی، فرهنگ سازی و ایجاد زمینه برای رشد و توسعه پایدار، افزایش استانداردهای امید به زندگی برای همه افراد جامعه از محورهای اساسی تأثیرگذار بر مردم کشور است. از شروع تفکرات اقتصادی، پایداری به عنوان یک مفهوم طرح ریزی پدیدار گردید و به طور وسیع برای برنامه ریزی و توسعه جوامع به کار رفت. در ادبیات تخصصی برنامه ریزی مباحث کاربردی پیرامون مفهوم جدید پایداری همچنان ادامه دارد. تعریف پایداری در پاسخ به افکار اولیه اقتصادی رو به گسترش نهاد. به همان صورت بینش اقتصاددانان و برنامه ریزان بر روی این تکامل تأثیرگذار گردید و از این رو نیاز برای انتقال به یک دنیای پیشرفته نیز شناخته شد.

ریشه حرکت پایداری را می توان در افکار اقتصاددانان رادیکال که در اواخر دهه ۱۹۶۰ آغاز گردید، جستجو نمود. زمانی که از دید عموم مشکلات مهم محیطی به وجود آمد. بعضی از اقتصاددانان با یک دید انتقادی به بررسی سیستم های تولید صنعتی پرداختند و چنین استنتاج کردند که رشد اقتصادی زیاد بدون توجه به جنبه های زیست محیطی، غیرممکن است. این تفکر الزاماً یک اقتصاد دولتی یک نواخت را نشان می دهد که کیفیت های محیطی را نیز ارزش گذاری می کند و آن را همراه با کمیت و رشد نشان می دهد. امروزه، پایداری مدرن به طور وسیع منتزع از اصل انسان مدارانه با اقتصاد دولتی یک نواخت (Steady State Economic) و دانش اخلاق گرایانه همراه آن می باشد.

مفهوم پایداری یا توسعه پایدار متفاوت از سنجش مصطلح و مرسوم از رفاه اقتصادی است. تمایز اساسی این ایده «اداره معیشت و زندگی از درآمد و نه از سرمایه» یا به عبارتی پایدار ماندن سرمایه است. نمی توان تمام درختان جنگل را برید، چوب آنها را

برای تأمین هزینه ساخت کارخانه های کاغذسازی فروخت و تصور کرد که تغییری در وضعیت سرمایه به وجود نیامده است، زیرا کارخانه های " کاغذ سازی " به جنگل نیاز دارند (Heeney, ۱۲:۱۹۹۵)

با این وجود عبارت توسعه پایدار، خود نوعی تضاد است چرا که دو اصل ناسازگار یعنی «پایداری زیست محیطی» و «توسعه اقتصادی» را به یکدیگر پیوند می دهد. در واقع کنش این دو اصل به دو نوع تفسیر و برداشت از توسعه پایدار منتهی می شود: بوم محوری که به بوم شناسی جهانی اولویت می دهد و انسان محوری که توجه به رفاه و بهزیستی انسان را مقدم می شمارد. دیدگاه بوم محور به شناخت محدودیت ها در زمینه جمعیت و رشد اقتصادی به منظور پایدار کردن و افزایش توان اکوسیستم های طبیعی منتج می شود. از طرف دیگر قابل قبول ترین تعریف توسعه پایدار از نظر بین المللی برداشت مردم محوری از آن است توسعه ای که نیازهای نسل حاضر را بدون به مخاطره انداختن توانایی نسل های آینده برای تأمین نیازهای خودشان برآورده سازد. (Barton, ۲۰۰۰: ۳۰۳)

در هر صورت اگر مفهوم اصلی پایداری عبارت از پایدار کردن کیفیت زندگی مردم باشد، اهداف اجتماعی و اقتصادی با سهولت بیشتری قابل شناسایی خواهند بود. اهداف اجتماعی شامل دستیابی به برابری و حفظ تنوع فرهنگی ارتقای نقش خانواده افزایش حس جمعی و شهروندی، دستیابی به کیفیت و بهتر کردن کیفیت زندگی است. اهداف اقتصادی مشتمل بر اهداف قبلی و هر نوع تغییر در فعالیت های اقتصادی خواهد بود که موجب ارتقا و بهتر کردن کیفیت زندگی بشود. این موارد شامل ایجاد اقتصاد محلی پایدار است که زندگی مردم را بهتر می کند و شرایط کاری را بهبود می بخشد (بدری و افتخاری، ۱۳۸۲: ۱۳-۱۴). در هر صورت توسعه پایدار عبارت است از توسعه ای که نیازهای کنونی جهان را بدون آنکه توانایی نسل های آتی را در برآوردن نیازهای خود به مخاطره بیفکند تأمین می کنند. برخی برای توسعه پایدار سه رکن اساسی متصور شده اند پایداری زیست محیطی، پایداری اقتصادی و پایداری اجتماعی (Shriberg, ۲۰۰۲: ۶۷). کارآمدی هر سیستمی به لحاظ کردن هر سه بعد پایداری (اکولوژیکی، اقتصاد و اجتماعی) است (گودرزوند چگینی، ۱۳۹۴: ۱۷).

### نتیجه گیری

همانطوری که در تعاریف مفاهیم و شاخص ها بحث شد، توسعه پایدار، توسعه ای است که نیازهای کنونی جوامع را بدون مخاطره انداختن نیازهای نسل آینده، برآورده سازند مدنظر قرار گرفته است. از تعریف فوق که هم اقتصاددانان و هم دانشمندان علوم سیاسی و اداری بصورت ترکیبی استفاده می کنند اینگونه برداشت شد که هم، رشد اقتصادی و هم رعایت میزان و نوع استفاده، شرایط و امکانات محیطی از موهبت های الهی را در بر دارد. مبنای نظام اسلامی برقرای عدالت و قسط و تحقق آرمان های ترسیم شده در ساختار نهادینه شده در فرامین و دستورات رهبران الهی و اوصیای آنان جهت تحقق آرمان واقعی که همه ادیان الهی در نهایت امید به تحقق آن دارند پیگیری می نماید. در شاخص اندازه گیری، ترکیبی از عوامل اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی است که در ارزیابی میزان تحقق توسعه با تاکید بر توسعه پایدار در هر کشوری با در نظر گرفتن واقعیت های جامعه بویژه همراهی و تعامل ارکان ساختار دولت جهت تحقق اهداف عالی مطمح نظر؛ اعمال می شود. در نهایت می توان اینگونه تبیین نمود که توسعه، توجه به شاخص های رشد و تعالی انسان ها در ابعاد اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی با تاکید بر عوامل ارزش های فرهنگی است که جامعه انسانی به تعالی و کمال برسد. و همه بتوانند از مواهب موجود بهره برده و کرامت همه محفوظ بماند. تعیین اهداف توسعه پایدار، بستگی به قابلیت سنجش مولفه های آن و الزامات اجرایی در ساختار حاکمیت و همراهی مومنانه در دولت و جلوگیری از هرگونه سلیقه ای عمل کردن در وظایف و کارکردها دارد. از جمله عامل مهم و اساسی دیگری که در تحقق اهداف توسعه پایدار نقش دارد تدوین چشم انداز است بنحوی که تدوین کنندگان خارج از سلايق سیاسی و جناح های موجود در هر کشوری باشند. مجموعه ای متخصص، صاحب نظر و همگرا هم در بعد علمی و هم برخوردار از تجربه لازم و موثر، می تواند این وظیفه خطیر را به سرانجام برسانند.

### منابع

امام خمینی، سید روح الله. (۱۳۸۵). صحیفه امام (دوره ۲۲ جلدی). تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.

- امام خمینی، سید روح‌الله. (۱۴۲۱ق). کتاب البیع (جلد ۵). تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی. ارسطو، محمدجواد. (۱۳۹۱). نگاهی به مبانی تحلیلی نظام جمهوری اسلامی ایران. قم: بوستان کتاب. بدری، سید علی، و رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا. (۱۳۸۲). ارزیابی پایداری: مفهوم و روش. فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، ۱۸(۶۹)، ۹-۳۴.
- برادران شرکاء، و صدیقی. (۱۳۸۶). اقتصاد سیاسی پدیده کم‌رشدی در ایران. فصلنامه علمی راهبرد، ۴۳، ۱۰۲.
- جوادی آملی، عبدالله. (۱۳۸۷). ولایت، فقاقت، عدالت (جلد ۱، چاپ هفتم). قم: مرکز نشر اسراء.
- زاهدی، مهدی، و الوانی، مهدی. (۱۳۸۳). فرهنگ جامع مدیریت. تهران: دانشگاه علامه طباطبائی.
- شمس‌الدین، محمدمهدی. (۱۳۷۵). نظام حکومت و مدیریت در اسلام. تهران: نشر دانشگاه تهران.
- قاسمی، وحید. (۱۳۸۹). مدل‌سازی معادله ساختاری در پژوهش‌های اجتماعی با کاربرد Amos Graphics. تهران: جامعه‌شناسان.
- گودرزوند چگینی، مهرداد. (۱۳۹۴). توسعه پایدار، شاخص‌ها و سیاست. فصلنامه سیاست جهانی، ۴(۴)، ۲۳۸-۲۱۵.
- میر محمدی، سید محمد. (۱۳۸۶). بررسی تأثیر کارایی و اثربخشی دولت بر امنیت اقتصادی (مطالعه موردی ایران). تهران: مؤسسه تحقیقاتی تدبیر اقتصاد.
- مشکینی اردبیلی، علی‌اکبر فیض. (۱۳۵۷). حکومت جمهوری اسلامی. تهران.
- ناصری، مصطفی. (۱۳۷۸). ولایت فقیه و تفکیک قوا. قم: بوستان کتاب.
- ناصری، مصطفی، نجفی، مرتضی، و محسنی، فرید. (۱۴۰۱). حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران (حقوق اساسی ۲). تهران: انتشارات الهدی.
- نهج‌البلاغه، نامه ۵۳. (عهدنامه امام علی (ع) به مالک اشتر). صبحی صالح.
- نهج‌البلاغه، خطبه ۴. (صبحی صالح).
- ابن ابی‌الحدید. شرح نهج‌البلاغه (جلد ۲۰، ص ۳۱۹).
- Khamenei.ir. (n.d.). <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=7547> سخنرانی‌ها. بازیابی از
- Khamenei.ir. (n.d.). <https://farsi.khamenei.ir/newspart-print?id=3247&nt=2&year=1383&tid=1032> نسخه چاپی. بازیابی از
- Khamenei.ir. (n.d.). <https://farsi.khamenei.ir/others-page?id=7545> سایر صفحات. بازیابی از
- شورای نگهبان. (n.d.). بازیابی از <https://www.shora-gc.ir/0000on>
- میزان آنلاین. (n.d.). بازیابی از <https://www.mizanonline.ir/0002X8>
- Wikipedia. (n.d.). *Steady-state economy*. Retrieved from [https://en.wikipedia.org/wiki/Steady-state\\_economy](https://en.wikipedia.org/wiki/Steady-state_economy)
- Servat.unibe.ch. (n.d.). *ICL >Iran> Constitution*. Retrieved December 1, 2020, from <https://www.servat.unibe.ch>
- قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، اصل ۱۱۰.
- مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی. (بدون تاریخ). *قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران*. تهران.
- Barton, H. (2000). *Sustainable Communities: The Potential for Eco-Neighborhoods*. London: Earthscan Publications Ltd.
- Heeney, D. (1995). *Sustainability Indicators*. In DECO Strategic Consulting Inc., pp. 1-24.
- Shriberg, M. (2002). *Sustainability in Higher Education: Organizational Factors Influencing Campus Environmental Performance and Leadership* (Doctoral dissertation). University of Michigan.